

lést hoz létre. De ez a megzabolázott indulat, halk szó erős esztétikai feszültséget hordoz, a robbanás előtti csönd fenyegetését.

Tematikai és hangulati váltások vibrálnak, néha egy-két mondaton belül is, az ironikus-tól a tényyszerűn keresztül a filozofikusig és tovább. Például abban a részben, amelyet így kezd: „*Vájon megvan-e még talpam nyoma a csobánkai asztalon? Meg kellett néznem valamit a legfelső polcon, ezért föl kellett állni az íróasztalomra.*” Ekkor eszébe jut egy álom egy téli turistaházról, ahol sílécek, botok vannak, kesztyűk és sapkák az asztalon, hangos beszéd. És a következő pillanatban dokumentumhűségű leírás következik (az OSZK Fölőpéldány Központ-járól, ahol napi hatórás állást kapott az elbeszélő), nevekkel, dátumokkal, számokkal.

Györe Balázs a szerkesztő, műfordító, irodalomszervező, a lírikus, a prózaíró, a szuggesztív előadó hatások és belső fejlődés útján csiszolta ki alkotásához kezdetektől közel álló stílusát és műfaját: a morálfilozófiai meditatív naplót. (A kilencvenes évek második felétől keletkezett prózái e jellegben íródtak, s cikluszerűen kiegészítik egymást.) Ebben az individuális műfajban mégis valami nagyon is a levegőben lévő közös dologról szól. Mintha volna nemzedéki vagy talán szélesebb korosztályt jellemző életérzés, mely a defenzívába kényszerült, tanácstalanná vált értelmiségi réteg sajátja. Azoké, akik az érzelmi-intellektuális szférában léteznek igazán, a társadalmi cselekvéstől, sőt érdeklődéstől is megcsömöröltek, de konokul és halkan, passzív rezisztenciával tüntetnek a személyiség pszichikai-etikai-esztétikai szabadságáért. Ez a mai hazai rosszkedvű réteg irodalmi-művészeti önkifejezéseiben mintha az egykori amerikai beat-nemzedék situációját élné meg, s hozzájuk hasonlóan már legfeljebb a benső hiányok és diszharmóniák felszámolására törekszik. Ebből természetesen adódik a köznapi, a privát szféra, a családi kapcsolatok centrumba emelése, a természethez való visszatalálásnak, a kötelesség parancsának, az egészség-betegség állapotának tematizálása.

Az amerikai minimalista irodalommal szinkron jelenségként értékelhetjük Györe Balázs prózáját, mely korszerű és magas színvonalú kifejeződése a fenti világérzékelésnek. Az sem véletlen, hogy ő maga az egykori *Üvöltés-nemzedék* írásairól többször mint erős inspirációról

vall, s ars poeticus utalásai, palimpszesztjei a Hemingway–Kerouac–Carver vonulattal hozzák rokonságba. Meghökkenítő és természetes, ahogyan a nehéz, személyes élet kis pillanatonként történő rögzítésével műtereppe válik, és sorsszerűen összetalálkozik vagy egy úton jár az írói vonzalmakkal. Györe persze elvileg bármi másról is írhatna, de őt a nem jelképesen értett betegség téma érinti meg kikerülhetetlenül, a gyógyulás és művészet egymásra vetített értelmezése és „*az egyetlen valóságos dolog [...] a kötelességek elmulasztása miatti bűnhődés*” problematikája.

Emlékezetes motívum a könyvben a *fahéjas piritós*. Az egyik Salinger-storyból tudja meg az író-elbeszélő, hogy létezik ez az étel, és amikor kipróbálják, nagyon ízlik nekik. Nem tudom, milyen a fahéjas piritós, de sejtem, hogy finom, valami visszafogottan gazdag íz, fűszeres és rejtélyes, és akik ezt fogyasztják, egy időre békességben vannak önmagukkal és a világgal.

Doboss Gyula

HAZA A MAGASBAN

*Szávai Géza: Székely Jeruzsálem
Pont Kiadó, 2000. 448 oldal, 4800 Ft*

Hanghordozását tekintve egységes, témaválasztásában és -kezelésében viszont jócskán széttartó könyv Szávai Géza SZÉKELY JERUZSÁLEM-e. Másképpen mondva: megköveteli a maga jóindulatú olvasóját, akinek szemében e könyv moralizáló alapszólama meggyőzően szavatul a sokszor önkényesen kanyargó téma-variációkért, azok gyakran kényes stílári helyi értékéért. Az „*esszéregénynek*” keresztelt vas-konka munka morális fenéksúlyát aktualizálható – s szerzőnk által folyton aktualizált – földrajzi-történelmi minta adja: a székely szombatosokat (olykor, nem mindig) elfogadni képes, a vallási és (olykor, nem mindig) nemzetiségi toleranciára épülő s így mellérendeléses szerkezetű erdélyi „*tündérvkert*” képlete. S a mai „*egyesülő Európának*”, Szávai szerint, mintát nyújtó alapvízió műfaji és tematikus leágazásai teszik ki a kötet negyedfélszáz oldalát. De

vajon – a szerző önkényes, ha tetszik: bármiféle külső (műfaji, tematikus stb.) kontroll nélküli írásgyakorlata, valamint eltökélt morális akarása mellett – mitől válik egységessé a kötetbe fűzött elmélkedések laza füzére?

Hiszen az „esszéregényben” szinte minden felbukkan, ami – szorosan vagy lazán – kapcsolatba hozható a korabeli hitújító, Péchi Simon nevével fémjelzett széky szombatosok, azon belül Böződujfalui lakosságának történetével, valamint a történet mesélőjével, Szávai Gézával. A személyes és a közösségi, történelmi vagy archaikus rétegek együttmozgatása egyébként is jellemző a könyvre, akár egy-egy retorikus szólam formájában: „Azt hiszem, az ilyen nagyapám szerű fickók szoktak vallásokat alapítani.” (31.) Azt hiszem, hemzseg a kötet az ilyesféle szabadfolyású s így esetenként modoros, élőbeszédszerű fordulatoktól, amelyek mögött olyan személyiség áll, aki – úgy tűnik – azonnal és bátran mondja azt, amit gondol: „Mint minden ember, én is szeretném jól érezni magam a történelemben – de a saját bőrömben mindenképpen. A történelemben nem nagyon szólhatok bele. A bőrömben pedig benne vagyok...” (131.) Szerzőnk nemcsak hogy a magát mondja, de a maga nyelvtanát is használja: „Sérült vagy sérülhet lelked kavalkádja körülöttünk.” (165.) (Kiemelés – B. S.) Vagy akár saját etimológiájával támogatja meg saját gondolatát – például a „teljes emberi életet élni kívánó emberi közösségekkel űzött elemi matematikai játékok”, elsősorban a százalékos számítás zsidótörvények kapcsán: „A magyarországi adminisztráció a beteg embereket leszállékolja». (Régen a zsidókat, ma a betegeket; oda sem figyel a magyar hivatal, hogy mit beszél; beidegződések örökmozgása ez?)” (402.) De nem lehet, hogy csupán semleges helyi értékű kifejezésről van szó, amely pusztán a betegség súlyosságából adódó munkaképtelenséget kénytelen kifejezni? Mert kénytelen kifejezni, mivel az a dolga. Persze – jól tudjuk, ha mástól nem, hát Franz Kafkától – szörnnyű minden hivatal, de talán nem feltétlenül azért, mert ilyen vagy olyan szavakat használ ilyen vagy olyan ügyek kezelése során. Hiszen minden nyelvi viselkedésnek – és nemcsak a hivatalok nyelvhasználatának – megvan a maga sajátossága. Szávai szövege például – a morális súlykolás jegyében – jócskán terhelt a kurzívált, sőt kövér betűkkel szedett mondatokkal, bekezdésekkel. Hosszú évek során szerzett és érlelt

tapasztalatait rendszerint hosszú hivatkozásokkal és idézetekkel illusztrálja: tudósoktól, szépíróktól vagy éppen nagyapjától. Ugyanakkor gazdag (többnyire saját készítésű) fényképanyaggal kedveskedik az olvasónak. A többszálú és többirányú beszéd, a magánéleti vagy közéleti, jelenkori vagy történelmi tapasztalatok bősége, az önismétlő szentenciák sokasága, a takaros vagy izmos anekdoták füzére – mind-mind beletorkollnak abba a sajátos hanghordozásba és világszemléletbe, amelynek egyik ékes mintája lehet (már csak a kötet témája okán is) a Lammel Annamária és Nagy Ilona által gyűjtött PARASZTBIBLIA: „Ennek a Bibliának a mesélőmódja, logikája: az emberi elméről és érzületről rendkívül beszédesen árulkodik...” (215.) Vagy gondolhatunk a szintúgy hivatkozott Mircea Eliade népi kereszténység-elvére s ezáltal a „vallásöztön”, de bármiféle más ösztönös hajlam vagy képesség nyelvi kibontakoztatására. S a leglényegesebb kérdések tiszta megszólaltatását feltehetően éppen ez a stílusbeli hajlam és képesség teszi lehetővé, például így: „Ami a huszadik század harmadik-negyedik évtizedében történt – a holocaustba torkolló eseménysorra gondolok – az (sokunk számára) felfoghatatlan. Nem emberi történet. Egy kérdésre azonban meg kell keresni a választ: ez a nem emberi történet – mégis miként történhetett meg az európai ember világában.” (218.)

Szávai több százból sodort könyvének fikciós-feltételes gondolati magva így szól: „A XX. század végéről visszatekintve csak fájlalni lehet, hogy a XVI. század végén, XVII. század elején az erdélyi magyar lelki zsidóknak a történelem mégsem adta meg azt a pillanatnyi lehetőséget, amely pillanat fényében talán évszázadokra megvilágosodhatna valami: a gondolat és a felmutatott példa együttes erejével.” (293.) A felekezeti különbségek szerkezete többé-kevésbé összehasonlítható (ráadásul sokszor szétszálazhatatlanul össze is gabalyodik) a XIX–XX. századi nemzeti, sőt faji különbségtevések szerkezetével. Mely éles különbségek a csitító reflexióban értelmezhetővé, sőt áthidalhatóvá válhatnak. Szokás beszélni például a XVI–XVII. századi vallásos szövegek nyelvi-retorikai eszköztárának és megformáltságának úgynevezett interkonfeszszionalizmusáról, felekezetek közötti voltáról. S talán ugyanilyen értelemben elgondolkozhatunk a XIX–XX. századi nemzeti önismertetek úgynevezett intergentilizmusáról, internacio-

nalizmusáról, interkulturalitásáról... – amelyek persze ügyetlen, sőt olykor rossz szájízű bűvszavak. S éppen ezért ne kategorizáljuk, csupán másoljuk ide újra a szerzőnk által idézett Mikes Kelemen szavait: „*Kedves néném, nemcsak mi, hanem az emberi nemzet olyan, mint a halálra ítéltetett rabok...*” (281.) Az „*emberi nemzet*” metaforájának előterében válik igazán értelmezhetővé az erdélyi „*tündérkert*” – Szávai szavával – „*fraktál*”-jellege, a táj többretegű mintája, amely, Mészöly Miklós pannon tájleírásaihoz hasonlóan, megfelelő áttételekkel bárhol, bármi kapcsán újravázolható. S az általános képlet konkrét helyhez kötött tanulása: „*Az erdélyi magyarság-székelység körében folytatott magyar-zsidó párbeszéd: olyan magyar-magyar és keresztény-zsidó párbeszéd, amely a helyzetből következően kizár minden becsmérlő faji gyakorlatot.*” (305.) A felekezetek és nemzetek közötti párbeszéd egyik legszebb példája egy bizonyos székelyföldi katolikus férfi (szerzőnk nagyapja) esete, aki – a történelmi események sodrában – (számunkra) különös helyzetbe kerül: nőül vehetne egy csernovitzi zsidó özvegy-asszonyt, „*ha elhárulnának bizonyos akadályok*”. Jelestül: „*A fiatalember részéről egy létező házasság, gyerek, meg más efféle prózai dolgok.*” S ami igazán lényeges: „*Az igazi akadály nem a hit.*” (125.)

A SZÉKELY JERUZSÁLEM valójában többszálú és többszínű hitvallás a többretegű, vagyis nem „*egydimenziós identitás*” védelmében: „*Azok az emberek, akik ennek a (mondjam így:) természeti ténynek tudatában vannak – védetteké válnak az emberi identitás egydimenziós dogmáinak kizárólagossága, tombolása és rombolása ellen.*” (418.) Szávai többdimenziós hite – antropológiai értelemben – leginkább megint csak az Eliadeféle „*népi kereszténységgel*” vagy „*vallásöszönnel*” hozható kapcsolatba. Teológiailag, teológiai dogmákkal értelmezhetetlen. Pragmatikusan viszont kezelhető. Persze a teológiai dogmák minden igazán hívő ember életében megingathatatlanok. Ezért dogmák, vagyis alapigazságok. Ámde vannak olyan idők, és ilyen idő a brutálisan ostoba zsidótörvények ideje, amikor – állítja Szávai – „*a hit dogmáinak »védelmével« [a kikeresztelkedés tisztaságának munkahipotézisével] szemben az emberi élet mentésének a keresztény egyházak számára is elsőbbséget kellett kapnia. Miként Bibó írta, akkoriban a »teológiai probléma« megoldása ez volt: azért, hogy az »életveszedelmet valakinek a feje felől elhárítsák«, a »keresztység szentségének kiszolgáltatá-*

sáról« való felfogást és ritust fel kellett függeszteni.” (422.) Tudnunk kell azonban, hogy a teológiai dogmákat operacionálisan és ideiglenesen háttérbe szorító, mert elsősorban az „*emberi élet mentésével*” törődő morális praxis nem tagadja, mert miért tagadná, az Istennek tetsző emberi élet alapigazságait, dogmáit. (A morális és a vallásos tudat viszonyának döntő krízise ott lép csak fel, ahol például Isten azt parancsolja Ábrahámnak, hogy áldozza fel a fiát, Izsákot. De ez már más lapra és más gondolkodókra tartozik; például Kierkegaard-ra, és nem Bibóra vagy Szávaira.)

Szávai Géza olykor zavarbaejtően heterogén könyve – szerzőnk szavaival – épületes „*kevertörténeteket*” és „*gondolkodásmintákat*” kínál a többdimenziós önismeret „*tündérkerti*”, tehát ideális változatának jegyében. Olyan történelmi és személyes tényeken nyugvó fikcióiban, amely képes (lehetett volna) értelmes párbeszédbe rendezni a vallási és nemzeti különbségeket, azaz képes (lehetett volna) teret nyitni olyan radikálisan többdimenziós identitású népcsoportnak is, mint amilyen a székely magyar lelki zsidók közössége. Akiknek bőven széljegyzetelt, bőven körülbeszelt, bőven értelmezett és bőven aktualizált – mert bőven aktuális! – történetét követhetjük figyelemmel a Pont Kiadó jóvoltából.

Bazsányi Sándor

MÁRIÁSSY JÁNOS: VISSZAEMLÉKEZÉSEK AZ 1848–49. ÉVI SZABADSÁGHARC ALATT VÉGZETT SZOLGÁLATAIMRA

Sajtó alá rendezte, a bevezetőt és a jegyzeteket írta Sugár István. Máriássy olmtüzi visszaemlékezéseit sajtó alá rendezte Hermann Róbert. Az olmtüzi visszaemlékezéseket fordította Lenkefi Ferenc Argumentum, 1999. 250 oldal, 1100 Ft

A forradalom és szabadságharc százötvenedik évfordulója alkalmából több mint háromszáz monográfia, tanulmánykötet, életrajz, napló, lexikon, dokumentumgyűjtemény látott napvilágot 1998 és 2001 között. Máriássy János memoárja, amelynek kiadása közel nyolc és fél